

Arkeologisk förundersökning

Rena forntiden i Folkparken

Arkeologisk förundersökning och kompletterande
utredning inför skolbyggnation inom del av Folkparken 1

*Vetlanda socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län*

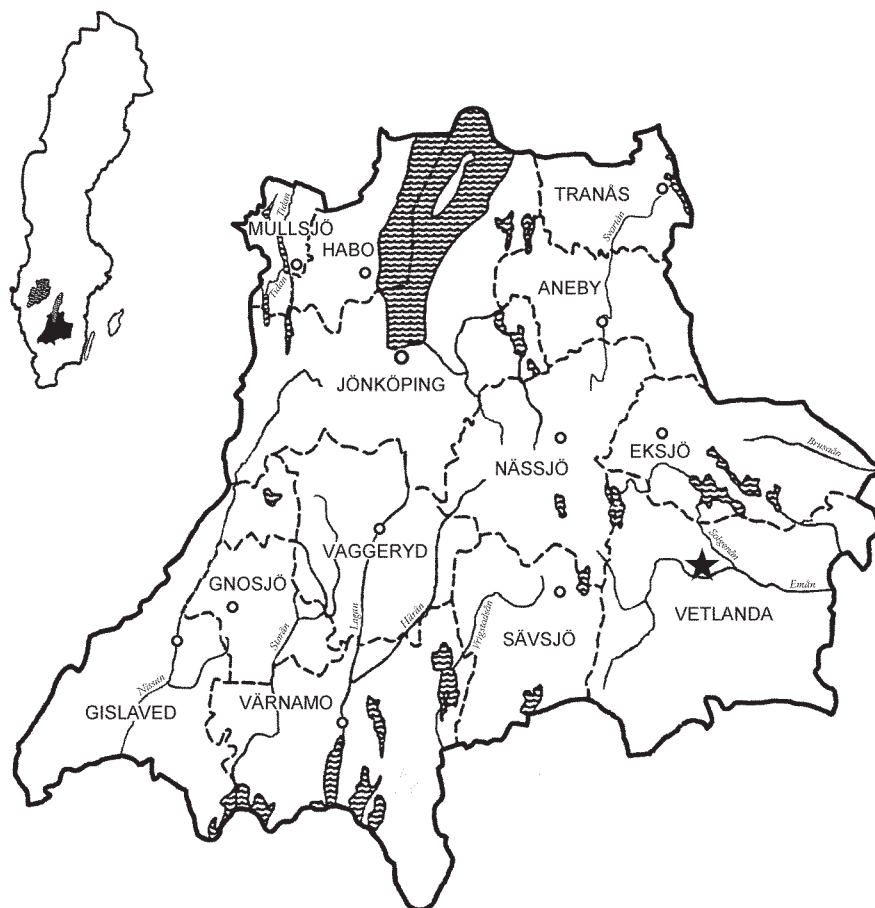
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2007:55
Anna Ödeén

Arkeologisk förundersökning

Rena forntiden i Folkparken

Arkeologisk förundersökning och kompletterande
utredning inför skolbyggnation inom del av Folkparken 1

*Vetlanda socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län*

Rapport och foto: Anna Ödeén
Digital kartbearbetning: Ingvar Röjder
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Birgitta Blomkvist och Marita Tidblom

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS20067/02097.

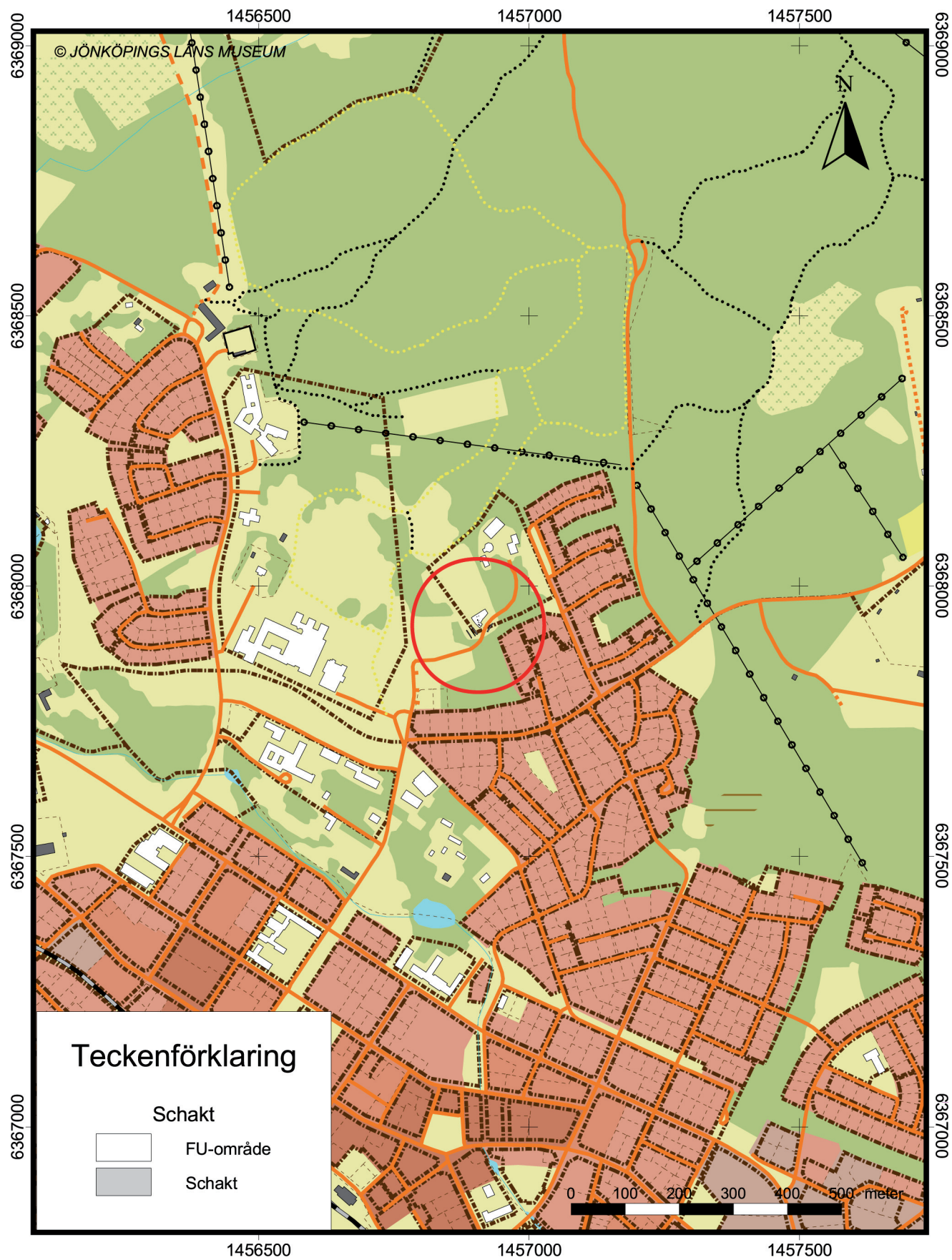
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2008

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	6
Tidigare undersökningar.....	6
Resultat.....	6
Sammanfattning.....	8
Åtgärdsförslag.....	9
Administrativa uppgifter.....	10
Referenser.....	11
Tryckta källor.....	11

Bilagor

- Bilaga 1. Översikt undersökningsområdet
- Bilaga 2. Vedartsanalys
- Bilaga 3. ¹⁴C datering av träkol

FIGUR 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad Vetlanda 6F3b. Skala 1:10000

Inledning

I början av november 2006 genomförde Jönköpings läns museum en förundersökning samt en kompletterande utredning inom del av fastigheten Folkparken 1.

Uppdraget föranleddes av Vetlanda kommuns planer på att uppföra en skola samt en parkeringsplats i området. Fältarbetet genomfördes under tiden 061108–061110 av Joakim Svahn och Anna Ödeén. Fältansvarig och rapportansvarig var Anna Ödeén.

Förundersökningsområdet omfattade en yta på ca 440 kvm. Utredningens sökschakt fick en sammanlagd längd av ca 70 m (se FIGUR 1).

Området gränsar till, och är beläget sydväst om, Folkets park i Vetlanda kommun och socken.

Målsättning och metod

Målsättningen för den kompletterande utredningen var att fastställa om det i området söder om förundersökningsområdet förekom fasta fornlämningar eller kulturlämningar. Anledningen till det utökade exploateringsområdet med påföljande utredning var anläggandet av en väg.

Metoden som användes vid utredningen var sökschaktsgrävning med maskin.

Förundersökningens målsättning var att klargöra utbredningen på den under utredningen våren 2006 påträffade fornlämningen i form av härdar (Kristensson 2006) samt att fastställa om det inom området fanns fler boplatslämningar. I förundersökningen ingick också att utreda om härdarna var friliggande eller ingick i huslämningar.

Förundersökningsområdet ytavbanades med maskin. De anläggningar som påträffades dokumenterades i plan och profil, ritades och fotograferades. Fyllningen till härdarna sållades delvis. Kolprover samlades in i tre av härdarna för vedarts- samt ¹⁴C analys. Anläggningarna, området och schakten mättes in digitalt.

Topografi

Det aktuella utredningsområdet samt förundersökningsområdet gränsar till varandra (se bilaga 1) och är belägna norr om Vetlanda centrum. Omedelbart öster om ligger Folkets park samt villabebyggelse, även söder om är villabebyggelse. I väster är en gymnasieskola och fotbollsplaner. Norrut är skog och öppna gräsbevuxna ytor i form av ett rekreationsområde.

Området som undersöktes är gräsbeväxt och beläget i en sydvästsluttning. Längst ner i områdets sydvästra hörn rinner en bäck, där växer också ett fåtal lövträd.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Vetlanda med omnejd är rikt på forn- och kulturlämningar och i flera områden runt centralorten finns områden med fossil åkermark.

Ett flertal registrerade fornlämningar finns i närheten av utrednings/förundersökningsområdet: RAÄ 31 - ett gravfält med högar, stensättningar, treuddar och resta stenar ligger 300 m åt sydväst. RAÄ 148 - en rund stensättning 400 m åt nordväst. RAÄ 146 - en slaggförekomst ca 250 m norrut och RAÄ 147 - röjningsröseområde med hägnadsvall ytterligare 200 m norrut. RAÄ 32 - ett röse och två stensättningar 500 m åt nordost. RAÄ 113 - en gravgrupp med bl.a. stensättningar ca 600 m åt nordost. Dessutom finns uppgifter om hållristning (RAÄ 36) och plats för rest sten (RAÄ 30).

När det gäller historisk tid visar storskifteskartan från 1806 att det aktuella området har utgjorts av ängsmark tillhörande den numera rivna Norregården som varit både krono- och skattehemman. I områdets gräns, söderut mot villabebyggelsen samt i sydväst mot bäcken är stenmurar från historisk tid belägna.

Tidigare undersökningar

I maj 2006 genomförde Jönköpings läns museum en utredning, etapp 1 och 2, på fastigheterna Folkparken 1 och Norrby 3:1. Vid denna utredning och i dess södra del påträffades boplatslämningar som föranledde rubricerat ärende (Kristensson 2006).

Undantaget denna utredning har inga arkeologiska undersökningar gjorts i områdets absoluta närhet. Dock har boplatslämningar från järnålder och medeltid undersökts i Tångerda ett par km norrut. Denna undersökning genomfördes 2001 och då påträffades även spår av förhistorisk järnframställning (Lorentzon 2002).

Resultat

En utredning genomfördes parallellt med förundersökningen i form av sökschaktsgrävning. Fyra schakt med en bredd av 1,20 m och en sammanlagd längd av ca 70 m drogs sydost och väster om förundersökningsområdet. Schaktdjupet var 0,2–0,3 m. Matjorden bestod av mellanbrun något lerig humus med inslag av sten. Underliggande lager var lera med grusinslag. I schaktet längst åt öster samt det längst åt väster, ner mot bäcken, trängde grundvattnet upp under arbetet. Inga anläggningar påträffades under utredningsarbetet.

Förundersökningsområdet som hade en storlek av ca 440 m² ytavbanades med maskin. Ställvis var marken rik på sten, även med enstaka markfasta stenar, men vissa partier kunde också konstateras mindre stenbemängda, framförallt i den övre och ostligaste delen av området. Detta bör vara röjda ytor.

Matjordslagret var 0,15–0,2 m djupt och bestod även här av mellanbrun något lerig humus. Underliggande lager var gulbrun sandig silt med inslag av grus.

I området som rörde förundersökningen framkom sex härdar varav två var kända sedan den tidigare utredningen, A1 och A2. Härden låg i linje i nord-sydlig riktning i områdets västra del (se bilaga 1) och tre av dem, A3, A5 och A6, hade mer karaktär av härdbotten.

A1 var en rund härd, 1,2 m i diameter 0,1 m djup med flack bottenprofil. Innehöll ca 10 liter skörbränd sten. Fyllningen som bestod av mörkbrun siltig sand med sot och kol sållades delvis. I härden hade al och björk använts som bränsle (se bilaga 2). En ¹⁴C analys på kolet i A1 (Ua-34125) gav dateringen 210–400 e.Kr. det vill säga romersk järnålder (se bilaga 3).

A2 var en oregelbunden härd ca 1,5 x 1,1 m (N-S) och 0,25 m djup. Skålformad botten. Även denna innehöll ca 10 l skörbränd och eldpåverkad sten. I fyllningen som bestod av mörkbrun siltig sand med sot och enstaka kolfnyk påträffades också några bitar bränd lera. I A2 hade björk och lönn använts som bränsle och kolet som analyserades (Ua-34126) för datering höll sig liksom A1 inom romersk järnålder - 130–390 e.Kr.

A 3 tolkades som en härdbotten. Den var rund, 0,75 m i diam och 0,08 m djup med något skålformad botten. I fyllningen påträffades en sotig skörbränd sten. Fyllningen, som sållades, bestod av sotig, mörkbrun siltig sand. I botten av anläggningen något mer kol. Vedartsanalysen visade på björk och ¹⁴C fick en äldre datering än övriga: 390–200 f.Kr. det vill säga förromersk järnålder.

A4 var en oregelbunden härd 1,3 x 0,25-0,6 m (NO-SV) med plan botten 0,1 m djup. Rik på eldpåverkad och skörbränd sten - ca 15 l. Fyllningen innehöll sotig, mellanbrun till mörkbrun sandig humus. Ställvis kol.

A 5 var en rund, tunn, något skålformad härdbotten, 0,06 djup och 0,3 m i diameter. Fyllningen bestod av sot och kolblandad sandig humus.

A6 var också en mycket tunn, plan härdbotten, endast 0,03 m tjock. Formen var oval 0,3 x 0,2 m (N-S). Innehöll 3 eldpåverkade sotiga stenar och en fyllning av mörkbrun sandig, silt med kol och sot.

Ett antal mörkfärgningar påträffades i förundersökningsområdet varav endast två har dokumenterats. Övriga tolkades efter närmare undersökning som matjordsfickor eller stenlyft, dels utifrån formen dels utifrån fyllningen som i dessa var likartad matjorden. Under utredningen våren 2006 gjordes liknande iakttagelser (Kristensson 2006). Orsaken till stenlyften bör vara att marken har röjts, det kunde konstateras att de ytor där flest stenlyft påträffades också var de ytor där det var mindre mängd sten.

Två nedgrävningar dokumenterades: A7 och A8. Formen på dessa

i plan var oval samt oregelbunden. 0,6-0,4 x 0,35 m. Djup 0,1 m med en fyllning av mellanbrun sandig humus. Inslag av lera.

Under schaktningsarbetet framkom recent material som tegel, glas och järnföremål. Inget av detta tillvaratogs.

Lämningarna som framkom, till största delen härdar, brukar allmänt sammankopplas med boplatser. Den steniga marken med påföljande stenlyft gjorde det svårt att skönja andra anläggningar men samtliga påträffade undersöktes utan att spår av andra konstruktioner kunde konstateras. Några spår av huslämningar påträffades alltså inte.

Områdets topografi med bäcken som rinner i nord-sydlig riktning och härdarnas placering parallellt med denna kan tyda på att de aktiviteter som pågått i området har varit knutna till vattendraget. Närheten till vattnet pekar också den vedartsanalys som utförts på. De träslag som använts är björk, al och lönn. Både björk och al är knutna till fuktig mark och kan alltså ha samlats in i närheten. Alla tre träslagen ger ett bra bränsle, de brinner lugnt och ger ett stort värmeutbyte (se bilaga 2). Härdarnas uppbyggnad med kol, sot och skörbränd sten blandat tillsammans med de egenskaper vedarterna har pekar mot att de använts till matlagning (Petersson 2006).

Vad gäller härdarnas placering i landskapet, troligen utmed ett dåtida vattendrag tillsammans med det faktum att inga spår av huskonstruktioner påträffades pekar mot att anläggningarna har varit belägna med ett visst avstånd från själva boplatserna. Det kan röra sig om aktiviteter som insamling av ved eller råmaterial av olika typer, jakt, fiske, bärplockning och dylikt (Petersson 2006). En annan hypotes är att härdarna har varit knutna till ett hanverk eller någon annan form av aktivitet som krävt närhet till vatten.

Dateringen visar på att platsen brukats under äldre järnålder. Två härdar (A1 och A2) är daterade till tiden 200–300 e.Kr. och en (A3) är något äldre: 300–200 f.Kr.

Sammanfattning

I enlighet med länsstyrelsens beslut genomförde Jönköpings läns museum i början av november 2006 en arkeologisk förundersökning samt en kompletterande utredning inom del av fastigheten Folkparken 1. Uppdraget genomfördes inför byggandet av en ny skola samt anläggandet av en parkeringsplats. Fältarbetet utfördes av Joakim Svahn och Anna Ödeén.

Syftet med utredningen var att fastställa om det i området fanns fasta fornlämningar eller kulturlämningar. Förundersökningens målsättning var att klargöra utbredningen på de boplatslämningar som påträffats under en tidigare utredning samt att utreda om de boplatslämningar som framkommit var friliggande eller ingick i huslämningar.

Metoden för utredningen var sökschaktsgrävning. Vid denna

drogs ca 70 m schakt utan att ytterligare anläggningar eller fynd påträffades. Under förundersökningen ytavbanades ett område på ca 440 kvm vavid 6 härdar och 2 nedgrävningar framkom. Härdarna daterades genom ^{14}C analys till äldre järnålder och har tolkats som ensamliggande, utanför ett boplatsoområde.

Åtgärdsförslag

Jönköpings läns museum anser inte att det är motiverat med ytterligare undersökningar i området. De anläggningar som framkom under förundersökningen har dokumenterats och inga spår efter huskonstruktioner påträffades. I utredningsområdet förekom inga fasta fornlämningar eller kulturlämningar.

Länsstyrelsen beslutar om ytterligare åtgärder.

Administrativa uppgifter

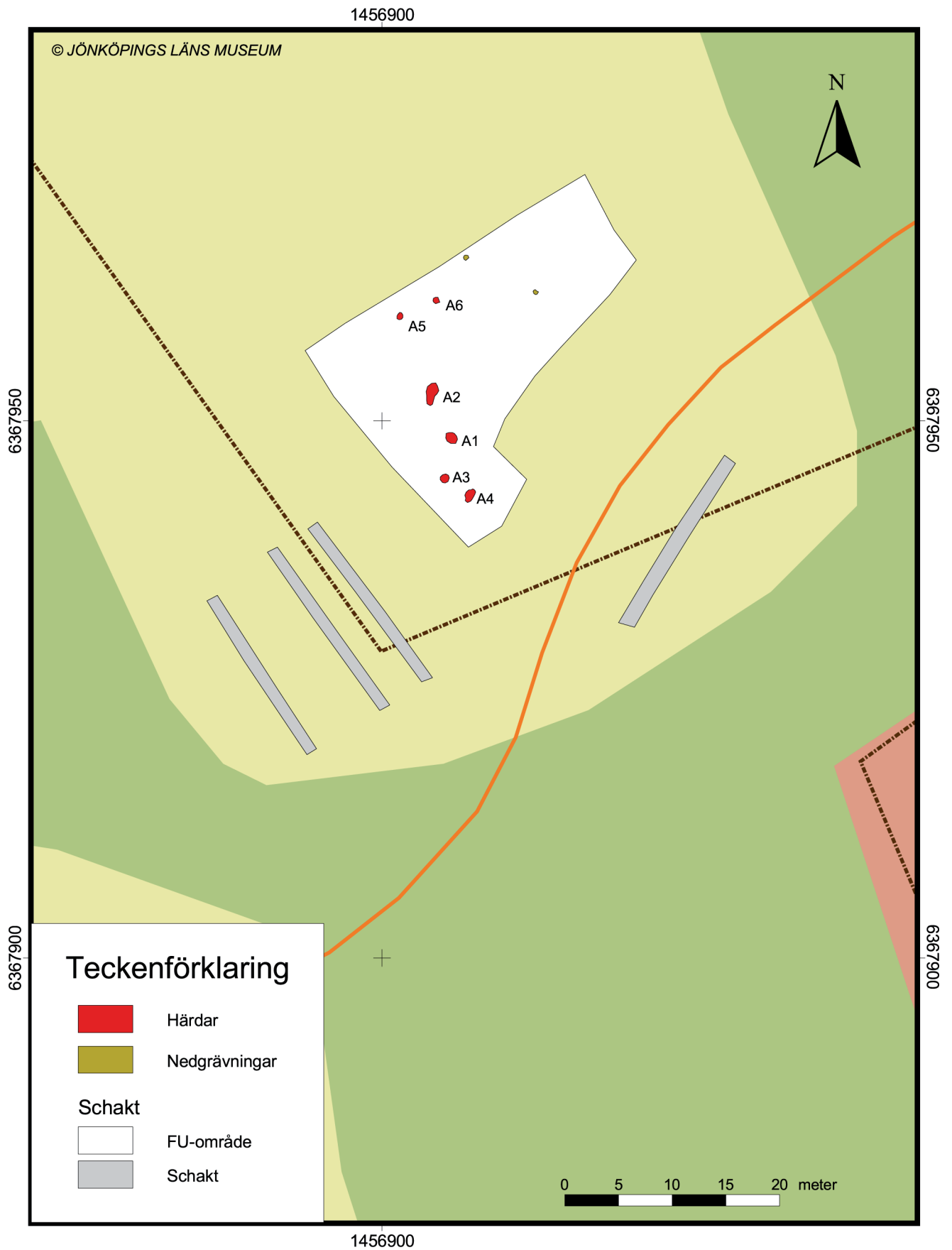
Länsstyrelsens tillstånd:431-11781-06
 Jönköpings läns museums dnr:367/06
 Beställare:Tekniska kontoret, Vetlanda kommun
 Rapportansvarig:Anna Ödeén
 Fältansvarig:Anna Ödeén
 Fältpersonal:Joakim Svahn och Anna Ödeén
 Teknisk inmätning:Anna Ödeén
 Fältarbetsid:06-11-08-06-11-10
 Län:Jönköpings län
 Kommun:Vetlanda kommun
 Socken:Vetlanda socken
 Församling:Vetlanda
 Fastighetsbeteckning:Folkparken 1
 Belägenhet:Ekonomiska kartans blad, Vetlanda 6F 3b
 Koordinater:x 6367900 y 1456890
 Undersökningsyta:FU 400 kvm AU 70 m
 Fornlämningstyp:Härdar
 Tidsperiod:Förromerk och romersk järnålder
 Tidigare undersökningar:JLM 70/06

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Lorentzon, M. 2002. *Boplatslämningar från järnålder och medeltid - undersökning med anledning av ledningsdragning och uppsättande av transformatorstation i Tångerda by*. Arkeologisk rapport 2002:12. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Kristensson, A. 2006. *Härdar i folkparken-inför skolbygge på fastigheterna Folkparken 1 och Norrby 3:1*. Arkeologisk rapport 2006:80. Jönköpings läns museum. Jönköping.
- Petersson, M. 2006. *Djurhållning och betesdrift. Djur, människor och landskap i Västra Östergötland under yngre bronsålder och äldre järnålder*. Riksantikvarieämbetet och Uppsala universitet. Stockholm.

VEDLAB

Vedanatomi-labbet

Vedlab rapport 0710

2007-02-07

Rapport över vedartsanalyser på material från Jönköpings län, Vetlanda sn Folkparken 1.

Uppdragsgivare: Anna Ödeén/Jönköpings läns museum

Arbetet omfattar tre kolprover från en förundersökning. I området framkom boplatsslämningar

De tre eldstäderna har eldats med al, björk och lönnved. Det är tre trädslag som ger ett bra bränsle. De brinner lugnt och ger ett stort värmeutbyte. Även för våran del passar de bra eftersom de knappast kommer att ge upphov till besvärande egenålder vid dateringen.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
1		Hård	0.8g	0.4g 6 bitar	3 bitar al 3 bitar björk	Al	
2		Hård	5.9g	2.6g 12 bitar	8 bitar björk 4 bitar lönn	Lönn	
3		Härdbotten	13.0g	1.2g 10 bitar	10 bitar björk	Björk	

Erik Danielsson

Hoppas ni är nöjda med arbetet!

Erik Danielsson/VEDLAB
Kattås
670 20 GLAVA
Tfn: 0570/420 29
E-post: vedlab@telia.com

Tabell över de vid analyserna framkomna trädslagen och deras egenskaper.

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Al Gråal Klibbal	<i>Alnus sp.</i> <i>Alnus incana</i> <i>Alnus glutinosa</i>	120 år	Klibbalen är starkt knuten till vattendrag. Gråalen är mer anpassningsbar	Motståndskraftigt mot fukt. Brinner lugnt.	Klibbalen invandrade söderifrån ca 5000 f.Kr. Gråalen kom ungefär samtidigt med granen och samma väg som denna.
Björk Glasbjörk Vårbjörk	<i>Betula sp.</i> <i>Betula pubescens</i> <i>Betula pendula</i>	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårbjörken är anspråkslös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävern haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
Lönn	<i>Acer platanoides</i>	150 år	Frisk mullrik mark. Mest som inslag i annan skog och i gläntor och skogsbryn.	Hård seg och lätt ved. Finsnickerier, råfsskaft, bränsle	Invandrade med ekblandskogen ca 4000 f.Kr.

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsén, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover. Rapporten kommer vid årets slut att sammanställas i rapportsamlingen Vedlab rapporter 2007. Denna ges ut för att resultaten ska finnas tillgängliga för forskning. Rapportsamlingar finns för varje år sedan 1995. Meddela om ni av någon anledning inte vill att er rapport ingår i samlingen.

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2007-06-01

Anna Ödeén
Jönköpings läns museum
Box 2133
550 02 JÖNKÖPING

Angströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Angströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 - 471 30 59

Telefax:
018 - 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Småland.

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns, det tvättade och intorkade materialet surgjort till pH 4, till CO_2 -gas, som i sin tur konverteras till fast grafit genom en Fe-katalytiskreaktion.

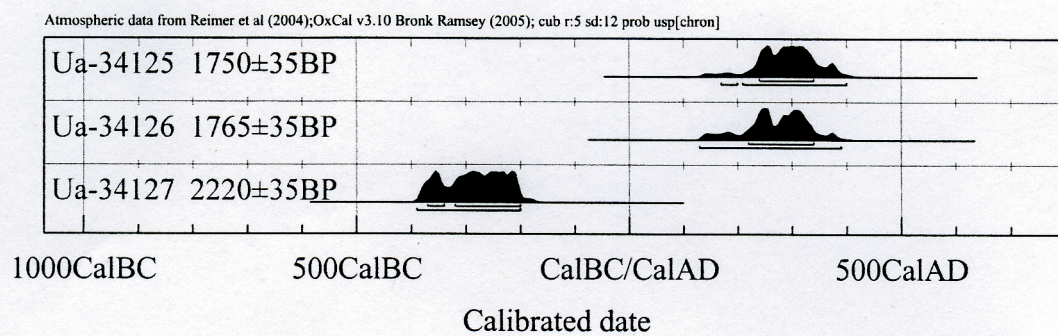
I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}$ ‰ PDB	^{14}C ålder BP
Ua-34125	Dnr 367/06 Vetlanda Folkparken, A 1	-27,0	1 750 ± 35
Ua-34126	Dnr 367/06 Vetlanda Folkparken, A 2	-26,8	1 765 ± 35
Ua-34127	Dnr 367/06 Vetlanda Folkparken, A 3	-26,2	2 220 ± 35

Med vänlig hälsning

Göran Possnert/Maud Söderman

Arkeologisk rapport 2007:55
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM